

SISTEMUL POLITIC EGIPTEAN: ELITE, PARTIDE ȘI ALEGERI

Gabriel FLOREA*

Egyptian Political System: Elites, parties and elections

Abstract: This paper presents the overall situation of the political evolution from Egypt during the last half of century. After a short introduction on colonial heritage the study approaches issues regarding the three presidents: Nasser, Sadat and Mubarak. The essay also defines the role of the opposition in Egypt and how the main party managed to keep control of the political power during all these years, especially by blocking any form of real opposition. In this article can be found the main reasons why Egypt hasn't got an actual democratic political system and can be called a blocked transition.

Keywords:

Elections, elites, Nasser, Sadat, Mubarak, opposition, parties, Muslim Brotherhood, National Democratic Party, Al-Azhar.

Evoluția politică și socială a statelor moderne cunoaște o multitudine de forme. În lucrarea de față vom face referire la statul egiptean, analizând modul în care elemente precum partidele politice, elitele, organizațiile au influențat viața socio-politică. De asemenea, vom examina și o serie de alegeri recente din Egipt, pentru o mai bună conturare a mediului politic și pentru o caracterizare cât mai precisă a acestui stat.

Pentru a putea realiza acest lucru în primul rând trebuie să evidențiem conceptele cu care vom lucra, dar și să face o serie de mențiuni esențiale în legătură cu statul egiptean.

Este interesant să observăm că avem de a face cu un stat greu de încadrat într-o tipologie și care deține o identitate greu de determinat, dat fiind faptul că se află într-o zonă de contact a mai multor tipuri de culturi. Pe de-o parte, avem un stat care din punct de vedere geografic se află în Africa, dar care din punctul de vedere al culturii este mult mai apropiat și de cele mai multe ori este inclus în mulțimea statelor din Orientul Mijlociu (principala cauză fiind religia musulmană care domină societatea egipteană). Egiptul are parte și de multe influențe europene, ținând cont de faptul că este o fostă colonie britanică. În cazul statelor din Africa vorbim în principiu de foste colonii britanice și franceze, aceste sisteme coloniale aflându-se în opoziție unul față de celălalt. În

* Masterand la Facultatea de Științe Politice (Universitatea din București, secția Relații Internaționale); Masterand la Universitatea Națională de Apărare “Carol I”, secția Securitate și Apărare

primul rând, în cazul coloniilor birtanice avem de a face cu un sistem descentralizat, cu o serie de principii de bază, dar care s-au transformat în funcție de specificul fiecărei colonii.¹ Un element distinctiv al colonialismului britanic este *indirect rule*. Mai exact, este vorba despre utilizarea în paralel a unui guvern colonial și a unuia indigen, fiecare ocupându-se de lucruri distincte. Deși ultimul cuvânt îl avea autoritatea colonizatoare, putem spune că folosirea băștinașilor în administrație și în procesul decizional a dus la o colaborare mult mai bună între autoritatea centrală și elitele locale, astfel ajungându-se la o echilibrare a diferențelor culturale.²

Egiptul în secolul al XX-lea

Pe parcursul secolului al XX-lea Egiptul s-a aflat în repetate rânduri în centrul relațiilor politice la nivel internațional. După cum am precizat și mai devreme, acest lucru este ușor de determinat, ținând cont de poziția sa geografică (doi astfel de factori favorabili sunt ieșirea la Marea Mediterană și vecinătatea cu canalul Suez - unul dintre punctele cheie ale comerțului și transportului pe plan global).

Un alt element important ce trebuie menționat este că, deși Egiptul și-a obținut independența în mod oficial în 1952 (*Revoluția Ofițerilor Liberi*), acest stat beneficiază de o autonomie sporită încă din 1922,³ lucru care i-a conferit un avantaj în evoluția sa față de statele din vecinătate.

Egiptul apare în prim-planul politicii secolului al XX-lea odată cu venirea la putere a lui Gamal Abdel Nasser. Acesta avea să devină, după cum urmează să detaliem, unul important lider al aceluși spațiu geostrategic. Deoarece încă vorbim despre perioada *Războiului Rece*, trebuie să evidențiem faptul că Egiptul a devenit un element al luptei dintre cele două superputeri. În 1955 Uniunea Sovietică aprovizionează Egiptul cu armament. Pe de altă parte Occidentul promitea Egiptului finanțarea barajului Aswan, pentru a nu pierde un teritoriu în dauna inamicului ideologic. În ciuda acestor angajamente, Nasser continuă să aibă relații apropiate cu URSS, lucru ce a dus la stoparea oricărei finanțări a construirii barajului. În semn de protest, Nasser decide să naționalizeze Compania Canalului Suez (acțiune care a provocat una dintre cele mai mari crize ale *Războiului Rece*, în care au fost implicați principalii actori ai acelei perioade: Marea Britanie, Franța, URSS și SUA).⁴ De altfel, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, Egiptul s-a implicat în mai multe conflicte regionale.

¹ Anna M.GENTILI, *Il leone e il cacciatore. Storia dell'Africa sub-sahariana*, editura Carocci, 1995, p. 203.

² *Ibidem*, pp. 220-224.

³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (site-ul CIA)

⁴ Henry KISSINGER, *Diplomația*, ALL, București, 2008, pp.456-459.

Președinții care i-au urmat lui Nasser au fost de asemenea importanți lideri ai lumii arabe, atât Anwar Al-Sadat, cât și Hosni Mubarak reușind să se impună pe plan intern și internațional.

În prezent Egiptul este cea mai dezvoltată și cea mai populată țară din nordul Africii. De asemenea, cea mai stabilă economie din Africa de Nord este cea egipteană, la baza acestui lucru fiind multitudinea de sectoare de producție dezvoltate.

Un alt lucru important este să clarificăm noțiunile de bază care vor fi utilizate în cadrul acestui articol. Pe de-o parte, vom face referire la alegeri, un element ce implică existența unui sistem de vot care determină un corp electoral și o clasă politică, fiind o componentă de bază a democrației.⁵ De asemenea, vom lua în discuție și rolul principalilor actori de pe scena politică din Egipt, conducătorii statului, partide politice, sindicate, organizațiile și instituțiile cele mai importante.

Vom începe prin a prezenta principalele figuri politice ale acestui stat. Egiptul este o republică semi-prezidențială, un regim care privity în ansamblu a fost unul stabil, dacă ținem cont de faptul că din 1954 până prezent a fost condus de doar trei președinți.

Primul dintre aceștia, Gamal Abdel Nasser, este o figură centrală a lumii arabe a anilor 50' și 60'. Opoziția față de Occident și gândirea sa naționalistă l-au făcut foarte apreciat în lumea arabă. Acesta a concretizat viziunile lansate de Sati al-Husri (teoretician al naționalismului arab), care considera încă din anii 40' că Egiptul va fi statul călăuzitor al arabilor. În anul 1958 Nasser reușește să unească Egiptul și Siria în ceea ce avea să se numească Republica Arabă Unită (o uniunea care a durat doar 3 ani).⁶ De asemenea, și recunoașterea acestui stat de către Republica Populară Chineză a venit tot ca un reproș asupra politicilor Occidentale.⁷ Nasser a devenit un mit și un mentor în lumea arabă în urma acestor acțiuni, fiind un factor esențial pentru recalibrarea relației arabilor cu Occidentul.⁸ Subliniem faptul că lumea arabă trecea printr-o perioadă efervescentă, în care naționalismul era în plină ascensiune.⁹

⁵ Cristian PREDA, *Mic dicționar de gândire politică liberală*, Humanitas, București, 2004, p.15.

⁶ Mohammed HARBI, *Națiuni și naționalisme*, Corint, București, 2002, pp.90-92.

⁷ Henry KISSINGER, *op.cit.*, p.462.

⁸ Ali MERAD, *Islamul contemporan*, Corint, București, 2003, p.92.

⁹ Un alt teoretician al naționalismului egiptean afirma ca: "Noi, egiptenii, ne iubim țara și nu acceptăm apartenența la o altă patrie [...] am făcut din Egipt patria noastră, cu care am încheiat un contract întemeiat pe sinceritate. Naționalismul nostru înseamnă în primul rând că ne cinstim pe noi înșine și ne cinstim patria, refuzând să aparținem oricărei alte patrii, închinându-I doar ei tot ceea ce avem mai bun și toate puterile noastre, înconjurând-o, doar pe ea, cu toată mândria noastră." În Ahmad Lufti Al-SAYYID, "Egiptul nostru", *Națiuni și naționalisme*, Corint, București, 2002, p.155.

În anul 1970 puterea este preluată de către Anwar al-Sadat. Din punctul de vedere al politicii la nivel înalt, Sadat a continuat să aibă o relație bună cu URSS. În momentul în care vom face referire la instituții, vom vedea și modul în care acesta a obținut sprijin pe plan intern, dar și ce reforme a adus sistemului (subliniem faptul că Sadat a pus bazele sistemului multipartidist în 1976 prin formarea unor forumuri de centru, de stânga și de dreapta).¹⁰

Sadat a fost asasinat în anul 1981, succesorul său deținând funcția de șef al statului egiptean până în prezent, Hosni Mubarak. Deși în anii 80' acesta a dus o politică reformistă, asigurând o evoluție ușoară spre democrație, anii 90' se pot caracteriza printr-un regim cu un mod de conducere abuziv. Acest lucru va fi evidențiat în momentul în care vom analiza o serie de legi susținute de Mubarak. Astfel de probleme încă macină viața politică și socială a Egiptului. Un exemplu în acest sens este un raport al *Freedom House* din martie 2007, în care se specifică faptul că președintele egiptean dorește să implementeze o serie de amendamente în Constituție, în urma cărora partidele de opoziție vor întâmpina mult mai multe constrângeri.¹¹

În 2005 au apărut modificări la nivelul legii electorale. Astfel, în prezent președintele este desemnat în urma votului popular, iar la alegeri pot participa mai mulți candidați (inițial președintele era numit de către parlamentul bicameral, și confirmat prin referendum).¹²

Partide și elite

După această scurtă prezentare a celor trei președinți care au marcat istoria recentă a Egiptului, voi face referire și la cadrul politic al acestui stat, în special analizând evoluția sistemului de partide.

Așa cum am amintit mai devreme, peisajul multipartidic s-a conturat în 1976, în urma deciziei președintelui Sadat. Un an mai târziu au avut loc alegeri care s-au încheiat cu victoria partidului de centru (*Misr*), cel care avea să reprezinte în 1978 baza pentru crearea *Partidului Național Democrat* (partidul prezidențial). Observăm că în ciuda procesului de democratizare, avem de a face cu probleme importante în ceea ce privește conturarea principalelor elemente ale democrației. Analizând legislația perioadei respective (legea 40/1977) sesizăm faptul că niciun partid nu poate fi creat în baza religiei, clasei sociale sau a viziunii expuse de un partid deja existent. O altă frână în cadrul procesului de formare a partidelor a fost înființarea Comisiei pentru Partidele Politice (CPP), un organism subordonat executivului (trei membri numiți direct de președinte, aceștia din urmă alegând la rândul lor încă trei membri pentru Comisie din

¹⁰ Joshua STACHER, „Parties over, The Demise of Egypt's Opposition Parties, în *British Journal of Middle Eastern Studies*, vol.31, 2004, p. 220.

¹¹ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=70&release=475> (site-ul Freedom House)

¹² <http://www.electionguide.org/country.php?ID=65> (site al Election Guide)

rândul judecătorilor pensionați).¹³ În timp CPP s-a dovedit a fi o instituție foarte eficientă în conservarea puterii, dat fiind faptul că în decursul a 25 de ani a eliberat o singură licență de înființare a unui partid politic (martie 2000, *Partidului Acordului Național*). Pe parcursul acestor ani, a respins 51 de cereri pentru formarea de partide politice.¹⁴ Consiliul de Stat avea autoritatea de a lua o decizie peste CPP, în anumite situații acordând 16 licențe pentru crearea unor partide în anii 80' și 90'.

În ciuda acestui fapt, contrângerile continuă și după înființarea partidelor.¹⁵ Privind asupra rezultatelor alegerilor din Egipt, putem remarca un lucru evident, partidul prezidențial a câștigat toate alegerile cu o majoritate covârșitoare (în 1984 a primit 87% din voturi, iar în 1987 obținând 78%). Această majoritate era suficientă pentru ca PND să dețină 2/3 din numărul total de locuri din Parlament și astfel să poată trece orice lege și să nominalizeze candidatul la președinție.

În 1990 PND a obținut 86% din sufragii, candidații independenți reușind să câștige mai multe locuri în Parlament decât opoziția. Și în cazul alegerilor din 1995 și din 2000, opoziția a pierdut orice relevanță, obținând 3%, respectiv 4%.¹⁶ După cum am precizat și mai devreme, au existat multe constrângeri pentru partide (multe dintre acestea nu au propus candidați la alegeri sau nu și-au putut publica ziarele). Partidele de opoziție sunt adesea supuse și unor presiuni financiare. Pe lângă acestea, pot apărea elemente de destabilizare și din interiorul partidelor, unde sunt infiltrați activiști ai PND.¹⁷ Pe lângă aceste specificații, trebuie subliniat și faptul că alegerile din 1995 au fost marcate de violențe grave în rândul populației.

Partidul Al-Ahrar (Liberal) a reușit să se mențină pe scena politică o bună perioadă de timp prin susținerea pe care o acorda președintelui. În 1998, când liderul partidului a decedat, în partid s-a produs o sciziune, fapt ce a dus la stoparea activității acestui actor politic de către CPP.¹⁸

Partidul Nasserist este singurul partid care a fost legalizat după 1990 și care a reușit să câștige locuri în Parlament. Cu toate acestea, partidul este unul dintre multele aflate sub control financiar indirect. Publicațiile partidelor controlate financiar sunt produse la tipografia de stat, unde, în mod intenționat, guvernul le lasă să fie îndatorate, astfel încât să fie mai ușor de influențat pe termen lung (acest lucru s-a întâmplat și cu ziarul *Partidului Nasserist*). În cazul în care această măsură nu este eficientă, dependența financiară se regăsește și la nivelul reclamelor, cele mai multe dintre venituri provenind din publicitatea

¹³ Joshua STACHER, *op.cit.*, p. 220.

¹⁴ *Ibidem*, p.221.

¹⁵ *Ibidem*, p.221.

¹⁶ *Ibidem*, pp.222-223.

¹⁷ *Ibidem*, pp.223-224.

¹⁸ *Ibidem*, p.225.

cumpărată de către firmele de stat.¹⁹ Al-Amal (Partidul Social) a fost înființat de Sadat în 1978, dar la mijlocul anilor 80' s-a aliat cu organizația islamistă și ostilă puterii *Frăția musulmană*. Aceștia din urmă li se interzisese să își formeze propriul partid. Din cauza acestei alăturări, în timp, partidul a avut parte de multe piedici, culminând cu “înghețarea” activității partidului în 2000 de către CPP.²⁰

Din punct de vedere socio-economic și cultural, sfârșitul anilor 80' și începutul anilor 90' au fost caracterizați de violențe puternice, care au avut la bază ascensiunea islamismului radical. Numărul mare a asasinatelor în rândurile figurilor politice și culturale a dus la prăbușirea industriei de turism, cea care susținea în mare parte economia egipteană. O altă problemă a fost rata mare a șomajului, care a ajuns la 22% în urma privatizărilor din anii 90'. Pentru a evidenția mai ușor acest șoc al anilor 90', putem sublinia prăbușirea rapidă a societății în sărăcie (în 1990 procentul celor care trăiau în sărăcie era de 20%, dar acesta a ajuns în 1996 la 44%).²¹

O caracteristică a mediului politic egiptean este numărul mare de candidați independenți care câștigă locuri în Parlament (de multe ori fiind mai numeroși decât numărul locurilor deținute de partidele de opoziție). Acești independenți nu reușesc să aibă o activitate coerentă.

Există două tipuri de personaje care candidează ca și independenți. Primii sunt oameni bogați, cu o notorietate consolidată în societate și care sunt interesați doar de statutul lor, candidând doar pentru a ocupa un loc în Parlament, fără să aibă vreo intenție de a face o opoziție veritabilă. De partea cealaltă se află o serie de opozanți reali ai regimului, dar care nu reușesc să găsească elemente ideologice sau de interes comune între ei, sau cu vreun partid de opoziție.²² Astfel, putem conchide prin a spune că în Egipt avem de a face cu o opoziție slabă atât prin prisma numărului redus de locuri din Parlament, dar și prin înaltul grad de fragmentare al ei (fie ca vorbim de partide sau de independenți). La acestea se adaugă și dependența partidelor de opoziție față de resursele venite de la stat.

Asociații și ONG-uri

Pe scena politică din Egipt s-au dezvoltat asociațiile de voluntari și ONG-urile, fiind una dintre primele țări din lumea arabă care au cunoscut o evoluție în această direcție încă de la începutul secolului al XX-lea. În perioada în care Nasser a fost președintele Egiptului, aceste asociații nu au funcționat, ele

¹⁹ Joshua STACHER, p. 226.

²⁰ *Ibidem*, p. 227.

²¹ Vickie LANGOHR, „Too much civil society, too little politics: Egypt and liberalizing arab regimes”, în *Comparative Politics*, vol.36, 2004, p.186.

²² *Ibidem*, pp. 190-191.

fiind reactivate odată cu venirea la puterea a lui Sadat.²³ Legea 32/1964 prevede ca aceste asociații trebuie să primească autorizație din partea Ministerului Afacerilor Sociale. Multe dintre aceste asociații au înșelat sistemul, înregistrându-se ca și companii civile.²⁴

În timp ce sindicatele își pierdeau din libertatea de acțiune, asociațiile de voluntari și ONG-urile și-au consolidat rolul pe scena societății civile. Astfel, în 1983 apare primul ONG în Egipt (*Organizația Arabă a Drepturilor Omului*), acesta fiind urmat de nenumărate mișcări feministe și grupări ecologiste. În unele cazuri, ONG-urile au reușit să aducă la suprafață abuzuri ale statului (cum ar fi cele în legătură cu reforma agrară).²⁵ Decretul emis de Mubarak (4/1992) stipula faptul că acceptarea finanțărilor străine fără permisiunea statului se va pedepsi cu închisoare,²⁶ dar cu toate acestea ONG-urile au primit fonduri substanțiale din exterior. Șase ani mai târziu (1998), o nouă decizie a fost luată cu scopul de a consolida puterea politică. Astfel, conform legii 153/1998 organizațiile apolitice urmau să primească sprijin, dar limitau asociațiile care ar fi putut exercita opoziție.²⁷

Al-Azhar

În cele din urmă, voi face referire și la principala instituție de învățământ, dar care deține și un important rol pe plan religios, Al-Azhar. Această organizație se bucură de o importantă legitimitate atât în Egipt, cât și în lumea arabă, principalul motiv fiind vechimea sa de peste un mileniu (Al-Azhar a apărut în anul 973).²⁸ De asemenea, și analizând mărimea instituției putem observa că este foarte importantă (la începutul anilor 90' instituția avea aproape un milion de studenți și aproximativ 3200 de institute).²⁹ Începând cu anul 1952, Al-Azhar a fost subordonată șefului de stat. În 1961 se adoptă o lege care reorganizează instituția, Nasser dorind o îndepărtare de religie pe de-o parte, și în același timp să creeze condițiile pentru apariția unor facultăți moderne.³⁰ Venirea lui Sadat la putere a dus la la resuscitarea interesului pentru religie în cadrul Al-Azhar. Apariția radicalilor islamiști a reprezentat și creșterea importanței instituției, fiind utilizată în special de către Mubarak ca și o armă

²³ Vickie LANGOHR, *op.cit.*, pp. 182-183.

²⁴ *Ibidem*, p.193.

²⁵ Vickie LANGOHR, *op.cit.*, pp. 187-188..

²⁶ Joshua STACHER, *op.cit.*, p. 217.

²⁷ Vickie LANGOHR, *op.cit.*, pp. 193-194.

²⁸ Tamir MOUSTAFA, "Conflict and cooperation between the state and religious institutions in contemporary Egypt", în *International Journal of Middle East Studies*, vol.32, no.1 (feb,2000), p.4.

²⁹ Malika ZEGHAL, Religion and politics in Egypt: The Ulema of al-Azhar, Radical Islam and the state (1952-1994), în *International Journal of Middle East Studies*, vol 31, no 3 (aug, 1999), p.379.

³⁰ *Ibidem*, p. 5.

teologică împotriva acestora.³¹ De asemenea, statul a preluat și controlul asupra moscheelor, între 1982 și 1994 numărul celor coordonate direct crescând de la 6000 la 50.000).³² Așadar, observăm că această importantă instituție de cultură a reprezentat un instrument pentru conducătorii egipteni din a doua parte a secolului al XX-lea. Pe parcursul acestor ani aceștia fie s-au dezis, fie s-au folosit de prestigiul ei pentru controlul popular. Aceste precizări au fost făcute pentru a scoate în evidență rolul deosebit al instituțiilor culturale și religioase în cadrul oricărui sistem politic.

Concluzii

În urma acestor elemente prezentate, putem observa că regimul democratic din Egipt are parte de multe lacune. Deși la prima vedere, dacă ne uităm la instituțiile prezente, am putea spune că există premisele unei democrații veritabile (avem asociații de voluntari și ONG-uri, partide politice, vot, alegeri, candidați, parlament, presă, etc.), dar modul în care acestea funcționează și faptul că sunt în mod sistematic împiedicate să lucreze, indică problemele scenei politice egiptene. Am arătat cum partidele politice de opoziție sunt practic subordonate puterii, așadar orice opoziție este eliminată din start. Constatăm că din 1998 și până în prezent au fost interzise șapte partide politice. Faptul că în 2002 s-a înființat un nou partid politic nu reprezintă o dovadă a îndreptării lucrurilor în Egipt.³³ Spațiul politic egiptean se află la nivelul la care alternanța la putere reprezintă o idee aproape utopică, această alternanță fiind un element esențial în orice regim democratic autentic, așa cum consideră Samuel Huntington.³⁴ Cercetătorii sunt de părere că Egiptul este un stat democratic doar „pe hârtie”, deși în anii 80’ existau premise pozitive, anii 90’ au reușit să răstoarne procesul de democratizare. Din cauza numărului mare de amendamente ale codului penal, acuzele de fraudă electorală și nenumăratele abuzuri ale autorităților, în literatura de specialitate Egiptul este privit ca fiind un stat aflat în *tranziție blocată*.³⁵

Așa cum consideră teoreticianul Karl Popper, ar fi nevoie de o libertate sporită pentru a împiedica statul să abuzeze de putere.³⁶ În cazul Egiptului, nici un se pune problema de așa ceva. Președintele are puteri sporite, iar orice forma de opoziție s-ar forma cu greutate. Alegerile din ultimele două decenii demonstrează faptul că PND un are nici un competitor (analizând rezultatele pe site-ul <http://www.electionguide.org> putem observa că acest partid obține cu ușurință peste 2/3 din numărul locurilor din Parlament, iar în ceea ce privește succesul lui Hosni Mubarak, acesta este incontestabil).

³¹ *Ibidem*, p. 11.

³² Tamir MOUSTAFA, *op.cit.*, p.8.

³³ Joshua STACHER, *op.cit.*, p. 220.

³⁴ Arend LIJPHART, *Modele ale democrației*, Polirom, Iași, 2006, p.29.

³⁵ Joshua STACHER, *op.cit.*, p. 215.

³⁶ Karl POPPER, *Lecții acestui secol*, Nemira, București, 1998, p.81.

Deși față de celelalte state din regiune, Egiptul a avut parte de autonomie încă de la începutul secolului al XX-lea și a beneficiat de un sistem instituțional bine pus la punct de către coloniștii britanici, acest stat nord-african nu a reușit să se dezvolte într-o direcție democratică în mod veritabil. Dorințele președinților de a deveni lideri regionali, prin mișcări naționaliste, dar și nenumăratele conflicte în care s-a implicat Egiptul au dus la stoparea procesului de democratizare. Unii dintre cercetători sunt de părere că Egiptul este un regim autoritar autentic. Desigur, aceste considerații sunt făcute făcând referire la reperatele impuse de statele democratice autentice din alte regiuni ale lumii. Dacă luăm în calcul însă situația generală a statelor africane, putem spune că Egiptul este un stat cu o stabilitate ridicată.